آموزش ساز قانون

جلد اول

تألیف
ملیحه سعیدی

با نظر و همکاری
حسین دهلوی

مؤسسه‌ی فرهنگی- هنری ماهور
تهران ۱۴۰۳

فهرست

دربارهٔ مؤلف ۱۱
مقدمهٔ مؤلف ۱۳
مقدمهٔ استاد حسین دهلوی ۱۵
دربارهٔ ساز قانون ۱۷
مفهوم کلمهٔ قانون ۱۷
گفته‌ها و نوشته‌ها ۱۸
عبدالقادر مراغی ۱۸
هنری جورج فارمر ۱۹
کورت راینهارد ۲۱
سیمون ژارژی ۲۱
حبیب حسن توما ۲۲
خاچاطور آودیسیان ۲۳
امید موتلو ۲۴
امین شهمیری ۲۵
اجزای ساز قانون ۲۷
روش‌های اجرایی ساز قانون ۲۹
روش نشستن ۲۹
وسیلهٔ نواختن ۳۰
روش مضراب زدن ۳۰
روش نواختن ۳۱
۱. دست‌ها در طرفین ۳۱
۲. دست‌ها نزدیک هم ۳۱
آشنایی با خط موسیقی ۳۳
مختصری از تئوری ۳۳
نت‌ها ۳۳
حامل ۳۳
کلید ۳۳
شناسایی نت‌ها با کلید سُل ۳۴
خطوط اضافه ۳۴
شکل نت‌ها ۳۴

نمودار شناسایی کشش نت‌ها ۳۵
سکوت‌ها ۳۵
میزان ۳۶
نقطه‌ی امتداد ۳۶
علامت‌های اختصاری ۳۷
نشانه‌ها ۳۸
تمرین‌ها ۴۱
تمرین ۱، سی‌دی ۱، تراک ۱ ..... ۴۲
تمرین ۲، تراک ۲ ..... ۴۳
تمرین ۳، تراک ۳ ..... ۴۳
تمرین ۴، تراک ۴ ..... ۴۴
تمرین ۵، تراک ۵ ..... ۴۴
تمرین ۶، تراک ۶ ..... ۴۵
تمرین ۷، تراک ۷ ..... ۴۶
تمرین ۸، تراک ۸ ..... ۴۶
تمرین ۹، تراک ۹ ..... ۴۷
تمرین ۱۰، تراک ۱۰ ..... ۴۷
تمرین ۱۱، تراک ۱۱ ..... ۴۸
تمرین ۱۲، تراک ۱۲ ..... ۴۹
تمرین ۱۳، تراک ۱۳ ..... ۴۹
تمرین ۱۴، تراک ۱۴ ..... ۵۰
تمرین ۱۵، تراک ۱۵ ..... ۵۰
تمرین ۱۶، تراک ۱۶ ..... ۵۱
تمرین ۱۷، تراک ۱۷ ..... ۵۲
تمرین ۱۸، تراک ۱۸ ..... ۵۲
تمرین ۱۹، تراک ۱۹ ..... ۵۳
تمرین ۲۰، تراک ۲۰ ..... ۵۳
تمرین ۲۱، تراک ۲۱ ..... ۵۳
تمرین ۲۲، تراک ۲۲ ..... ۵۴
تمرین ۲۳، تراک ۲۳ ..... ۵۴
تمرین ۲۴، تراک ۲۴ ..... ۵۵
تمرین ۲۵، تراک ۲۵ ..... ۵۵

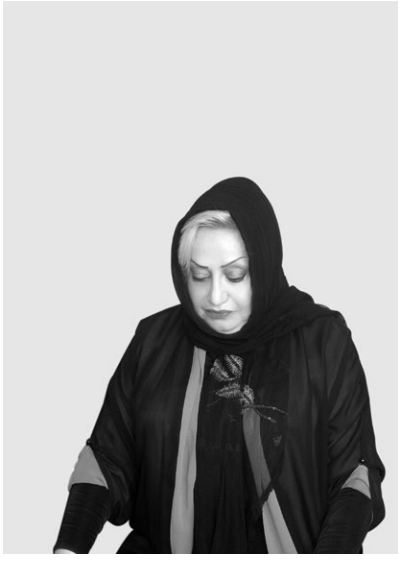
تمرین ۲۶، تراک ۲۶ ..... ۵۶
تمرین ۲۷، تراک ۲۷ ..... ۵۶
تمرین ۲۸، تراک ۲۸ ..... ۵۷
تمرین ۲۹، تراک ۲۹ ..... ۵۷
تمرین ۳۰، تراک ۳۰ ..... ۵۸
تمرین ۳۱، تراک ۳۱ ..... ۵۹
تمرین ۳۲، تراک ۳۲ ..... ۵۹
نام دستگاه‌ها و آوازهای ایرانی ۶۰
چهارمضراب ۶۰
تمرین ۳۳ (چهارمضراب مقدماتی ماهور)، تراک ۳۳ ..... ۶۱
تمرین ۳۴، تراک ۳۴ ..... ۶۲
تمرین ۳۵، تراک ۳۵ ..... ۶۲
تمرین ۳۶، تراک ۳۶ ..... ۶۳
تمرین ۳۷، تراک ۳۷ ..... ۶۴
تمرین ۳۸، تراک ۳۸ ..... ۶۴
تمرین ۳۹، تراک ۳۹ ..... ۶۵
قطعه ۶۶
تمرین ۴۰ (قطعه‌ی صبح)، تراک ۴۰ ..... ۶۶
تمرین ۴۱، ریز (ترمولو)، تراک‌های ۴۱-۴۴ ..... ۶۷
تمرین ۴۱-۱، تراک ۴۱ ..... ۶۷
تمرین ۴۱-۲، تراک ۴۲ ..... ۶۷
تمرین ۴۱-۳، تراک ۴۳ ..... ۶۸
تمرین ۴۱-۴، تراک ۴۴ ..... ۶۸
تمرین ۴۲، تراک‌های ۴۵-۴۸ ..... ۶۹
تمرین ۴۲-۱، تراک ۴۵ ..... ۷۱
تمرین ۴۲-۲، تراک ۴۶ ..... ۷۱
تمرین ۴۲-۳، تراک ۴۷ ..... ۷۲
تمرین ۴۲-۴، تراک ۴۸ ..... ۷۲
تمرین ۴۳، تراک ۴۹ ..... ۷۲
تمرین ۴۴، تراک ۵۰ ..... ۷۳
تمرین ۴۵، تراک ۵۱ ..... ۷۳
تمرین ۴۶، تراک ۵۲ ..... ۷۴

تمرین ۴۷ (رقص باد)، تراک ۵۳ ..... ۷۴
تمرین ۴۸، تراک ۵۴ ..... ۷۵
تمرین ۴۹، تراک ۵۵ ..... ۷۵
تمرین ۵۰، خط اتحاد، تراک ۵۶ ..... ۷۶
تمرین ۵۱ (قطعه‌ی سماع)، تراک ۵۷ ..... ۷۶
تمرین ۵۲، تراک ۵۸ ..... ۷۷
علائم تغییردهنده ۷۸
جدول پرده‌گردان‌ها ۷۹
کوک قانون و کاربرد پرده‌گردان‌ها ۸۰
تمرین ۵۳ (قطعه‌ی شبنم)، تراک ۵۹ ..... ۸۱
تمرین ۵۴ (قطعه‌ی گذر)، تراک ۶۰ ..... ۸۲
تمرین ۵۵ (چهارمضراب شور)، تراک ۶۱ ..... ۸۲
تمرین ۵۶ (در قفس)، تراک ۶۲ ..... ۸۴
تمرین ۵۷ (رنگارنگ)، تراک ۶۳ ..... ۸۵
تمرین ۵۸ (نغمه‌ی دشتی)، تراک ۶۴ ..... ۸۶
مجموعه‌ی تمرین‌های ۵۹، سی‌دی ۲، تراک‌های ۱-۲۲ ..... ۸۷
تمرین ۵۹-۱، تراک ۱ ..... ۸۷
تمرین ۵۹-۲، تراک ۲ ..... ۸۸
تمرین ۵۹-۳، تراک ۳ ..... ۸۹
تمرین ۵۹-۴، تراک ۴ ..... ۸۹
تمرین ۵۹-۵، تراک ۵ ..... ۹۰
تمرین ۵۹-۶، تراک ۶ ..... ۹۱
تمرین ۵۹-۷، تراک ۷ ..... ۹۲
تمرین ۵۹-۸، تراک ۸ ..... ۹۳
تمرین ۵۹-۹، تراک ۹ ..... ۹۴
تمرین ۵۹-۱۰، تراک ۱۰ ..... ۹۵
تمرین ۵۹-۱۱، تراک ۱۱ ..... ۹۶
تمرین ۵۹-۱۲، تراک ۱۲ ..... ۹۷
تمرین ۵۹-۱۳، تراک ۱۳ ..... ۹۸
تمرین ۵۹-۱۴، تراک ۱۴ ..... ۹۹
تمرین ۵۹-۱۵، تراک ۱۵ ..... ۱۰۰
تمرین ۵۹-۱۶، تراک ۱۶ ..... ۱۰۰

تمرین ۵۹-۱۷، تراک ۱۷ ..... ۱۰۱
تمرین ۵۹-۱۸، تراک ۱۸ ..... ۱۰۲
تمرین ۵۹-۱۹، تراک ۱۹ ..... ۱۰۳
تمرین ۵۹-۲۰، تراک ۲۰ ..... ۱۰۳
تمرین ۵۹-۲۱، تراک ۲۱ ..... ۱۰۴
تمرین ۵۹-۲۲، تراک ۲۲ ..... ۱۰۴
تمرین ۶۰، ضدّ ضرب (قطعه‌ی رعد)، تراک ۲۳ ..... ۱۰۵
تمرین ۶۱، خط اتصال، تراک ۲۴ ..... ۱۰۶
پیش‌درآمد ۱۰۷
تمرین ۶۲ (پیش‌درآمد شور)، تراک ۲۵ ..... ۱۰۷
تمرین ۶۳ (ضربی شهناز)، تراک ۲۶ ..... ۱۰۹
تمرین ۶۴ (دل‌افروز)، تراک ۲۷ ..... ۱۱۰
تمرین ۶۵ (پیش‌درآمد افشاری)، تراک ۲۸ ..... ۱۱۲
تمرین ۶۶ (قطعه‌ی بهار)، تراک ۲۹ ..... ۱۱۳
تمرین ۶۷، سَنکُپ، تراک‌های ۳۰ و ۳۱ ..... ۱۱۴
تمرین ۶۷-۱، تراک ۳۰ ..... ۱۱۴
تمرین ۶۷-۲، تراک ۳۱ ..... ۱۱۵
تمرین ۶۸، تراک ۳۲ ..... ۱۱۵
تمرین ۶۹ (قطعه‌ی صبحدم)، تراک ۳۳ ..... ۱۱۶
تمرین ۷۰، تراک‌های ۳۴-۳۶ ..... ۱۱۷
تمرین ۷۰-۱، تراک ۳۴ ..... ۱۱۷
تمرین ۷۰-۲، تراک ۳۵ ..... ۱۱۷
تمرین ۷۰-۳، تراک ۳۶ ..... ۱۱۷
تمرین ۷۱، نت‌های زینت، تراک‌های ۳۷ و ۳۸ ..... ۱۱۸
تمرین ۷۱-۱، تراک ۳۷ ..... ۱۱۸
تمرین ۷۱-۲، تراک ۳۸ ..... ۱۱۸
تمرین ۷۲ (آهنگ محلی کُردی)، تراک ۳۹ ..... ۱۱۹
تمرین ۷۳ (پیش‌درآمد پاییز)، تراک ۴۰ ..... ۱۲۰
تمرین ۷۴ (چهارمضراب شهناز)، تراک ۴۱ ..... ۱۲۲
تمرین ۷۵، تراک‌های ۴۲-۴۴ ..... ۱۲۳
تمرین ۷۵-۱، تراک ۴۲ ..... ۱۲۳
تمرین ۷۵-۲، تراک ۴۳ ..... ۱۲۴

تمرین ۷۵-۳، تراک ۴۴ ..... ۱۲۴
تمرین ۷۶ (ترانه‌های مازندرانی)، تراک ۴۵ ..... ۱۲۵
تمرین ۷۷ (قطعه‌ی نوروز)، تراک ۴۶ ..... ۱۲۶
تمرین ۷۸، آکسان، تراک ۴۷ ..... ۱۲۶
تمرین ۷۹، ریز با آکسان، تراک ۴۸ ..... ۱۲۷
تمرین ۸۰، تک و ریز، تراک‌های ۴۹-۵۱ ..... ۱۲۷
تمرین ۸۰-۱، تراک ۴۹ ..... ۱۲۸
تمرین ۸۰-۲، تراک ۵۰ ..... ۱۲۸
تمرین ۸۰-۳، تراک ۵۱ ..... ۱۲۹
تمرین ۸۱، تراک ۵۲ ..... ۱۲۹
تمرین ۸۲ (پیش‌درآمد دشتی)، تراک ۵۳ ..... ۱۳۰
تمرین ۸۳ (یک آهنگ قدیمی)، تراک ۵۴ ..... ۱۳۱
رِنگ ۱۳۲
تمرین ۸۴ (رنگ چهارگاه)، تراک ۵۵ ..... ۱۳۲
تمرین ۸۵ (رنگ شوشتری)، تراک ۵۶ ..... ۱۳۴
تمرین ۸۶ (پیش‌درآمد دشتی)، تراک ۵۷ ..... ۱۳۵
تمرین ۸۷ (چهارمضراب سه‌گاه)، تراک ۵۸ ..... ۱۳۶
تمرین ۸۸ (پیش‌درآمد فراق)، تراک ۵۹ ..... ۱۳۹
تمرین ۸۹، تریل، تراک‌های ۶۰ و ۶۱ ..... ۱۴۱
تمرین ۸۹-۱، تریل، تراک ۶۰ ..... ۱۴۱
تمرین ۸۹-۲، تراک ۶۱ ..... ۱۴۱
تمرین ۹۰ (پیش‌درآمد صبحگاه)، تراک ۶۲ ..... ۱۴۲
تمرین ۹۱ (مقدمه‌ی اصفهان)، تراک ۶۳ ..... ۱۴۳
مشخصات دیگر ساز قانون ۱۴۵
نوع سیم قانون ۱۴۵
روش انداختن سیم ۱۴۵
نوع پوست قانون ۱۴۶
روش پوست کشیدن ۱۴۶
روش کوک کردن ۱۴۶
وسعت ساز ۱۴۸
توصیه‌هایی به هنرجویان ۱۴۹
منابع ۱۵۱

درباره‌ی مؤلف

ملیحه سعیدی، نوازنده‌ی قانون، محقق، مدرس، آهنگساز و مدیر سابق هنرستان موسیقی دختران، موسیقی را از چهارسالگی با تمبک شروع کرد و در سال‌های مدیریت حسین دهلوی در هنرستان موسیقی ملی، در رشته‌ی نوازندگی ویلن کلاسیک و ویلن ایرانی، از آن هنرستان، و در سال ۱۳۵۵ از دانشکده‌ی هنرهای زیبای دانشگاه تهران در رشته‌ی موسیقی فارغ‌التحصیل شد و درنهایت در سال ۱۳۸۱ به اخذ درجه‌ی یک هنری از وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی توفیق یافت. سازهای ویلن، ویلن‌آلتو، قیچک، پیانو، تمبک و قانون را هم‌زمان با تحصیل در هنرستان و دانشگاه آموخت ولی قانون را به‌عنوان ساز تخصصی‌اش انتخاب کرد. او ساز قانون را نزد استاد مهدی مفتاح به‌عنوان ساز دوم در هنرستان فراگرفت و سپس در سال ۱۳۴۷ کار تدریس قانون را در هنرستان موسیقی ملی آغاز کرد. وی در مرکز حفظ و اشاعه‌ی موسیقی ملی نیز از محضر اساتیدی چون دکتر داریوش صفوت، نورعلی برومند، محمود کریمی، یوسف فروتن و سعید هرمزی بهره جست و ظرایف اجرای موسیقی ایرانی را از اساتید مجرب آموخت و بر قانون انطباق داد.

او نخستین کسی است که ساز قانون را کاملاً با مختصات موسیقی نوین ایرانی (مکتب موسیقی ملی، با شاخص استادانی چون روح‌الله خالقی، جواد معروفی و ...) می‌نوازد و این شیوه را با تلاش و تجربه در طی سال‌های بسیار از محضر اساتید مختلف و تحصیلات خود در هنرستان موسیقی آموخته است. با تلاش‌های پیگیر وی برای بهبود سطح کیفی نواختن قانون، درحال حاضر قانون به‌عنوان ساز اول هنرستان‌ها مورد توجه قرار گرفته و دیپلم تخصصیِ آن به هنرجویان اعطا می‌شود. در دانشکده‌های موسیقی نیز تا سطح کارشناسی ارشد به این ساز مدرک تحصیلی تعلق می‌گیرد.

ملیحه سعیدی در هنرستان موسیقی پسران، دختران، دانشکده‌ی موسیقی علمی ـ کاربردی و دانشکده‌ی سوره در مقطع کارشناسی به تدریس این ساز اشتغال داشته و در حال حاضر در هنرستان موسیقی دختران مشغول به تدریس این ساز است. وی تحقیقات بیست‌ودوساله‌ی خود درباره‌ی این ساز را در سال ۱۳۶۹ با عنوان *آموزش ساز قانون* با نظر و همکاری استاد حسین دهلوی به چاپ رسانید که اولین کتاب در زمینه‌ی آموزش این ساز به‌شمار می‌رود. کتابی که در دست دارید چاپ سوم این

اثر است که با تجربیات به‌دست‌آمده در سال‌های اخیر تغییرات و اصلاحاتی در آن انجام گرفته است. او در سال‌های ۱۳۷۱ و ۱۳۷۲ همراه با ده نفر از هنرجویان خود در ارکستر مضرابی، به سرپرستی استاد حسین دهلوی شرکت کرد و این اولین حضور رسمی گروه‌نوازی قانون بود.

سعیدی در سال‌های قبل از ۱۳۵۷ در چند ارکستر وابسته به وزارت فرهنگ و هنر سابق، مانند ارکستر صبا به رهبری استاد دهلوی، ارکستر بانوان به سرپرستی خانم افلیا پرتو، گروه تمبک به سرپرستی استاد محمد اسماعیلی، ارکستر سازهای ملی به سرپرستی استاد فرامرز پایور و نیز در مرکز حفظ و اشاعه‌ی موسیقی (صدا و سیما) به تدریس و نوازندگی مشغول بوده است.

او با خوانندگی خانم‌ها پریسا، پری ملکی و حوروش خلیلی و آقایان نورالدین رضوی سروستانی، فاضل جمشیدی، عبدالحسین مختاباد و علی جهاندار کنسرت‌های متعددی در ایران و کشورهای خارجی، از جمله انگلستان، اسکاتلند، مقدونیه، آلبانی، ترکیه، فرانسه، آلمان، هلند، مکزیک، سوئد، سوئیس، اتریش، تونس، ایتالیا، کویت، کانادا و آمریکای جنوبی برگزار کرده است.

ملیحه سعیدی علاوه‌بر داوری در جشنواره‌ها و مسابقات متعدد، چندین جایزه، تندیس و لوح سپاس از جشنواره‌های متعدد داخلی و خارجی دریافت کرده و در سمپوزیوم‌های مختلف، از جمله «دونا موزیکای ایتالیا» برای خدماتش در موسیقی موفق به دریافت مدال‌هایی شده است.

سعیدی چندین کتاب آموزشی برای ساز قانون و نیز اولین ردیف موسیقی دستگاهی ایران و ضربی‌های این ردیف را برای ساز قانون تألیف، گردآوری و اجرا کرده و آلبوم‌های متعددی را در زمینه‌ی موسیقی ایرانی، موسیقی کودک، موسیقی محلی، موسیقی ارکسترال و تک‌نوازی ساز قانون تهیه، اجرا و منتشر نموده است.

او در حال حاضر مدیر مسئول مؤسسه‌ی فرهنگی هنری «باغ نغمه‌ها» (ناشر آثار موسیقی) و نیز مدرس قانون و ویلن در همین مؤسسه است و سرپرستی دو گروه با نام «نی‌ریز» را هم با حضور مجزای خانم‌ها و آقایان به عهده دارد.

مقدمه‌ی مؤلف

قانون یکی از قدیم‌ترین سازهای ایرانی است که توانایی بیان گوشه‌های موسیقی ایرانی را دارد ولی متأسفانه مدت مدیدی است که در سرزمین ما ناشناخته مانده، در حالی که در کشورهای همجوار سال‌هاست که از این ساز استفاده شده است. تقریباً از نیم قرن پیش تا کنون، موسیقی‌دانان ایرانی به اجرای این ساز روی آورده‌اند و اگرچه زمینه‌ی کار اینان بر نغمه‌های موسیقی ایرانی مبتنی بوده است، به دلیل تقلید ناآگاهانه از روش و سبک نوازندگی موسیقی عربی، این پندار اشتباه به وجود آمده که ساز قانون عربی است و آن را باید به شیوه‌ی عربی نواخت؛ درحالی‌که این سبک قانون‌نوازی، علاقه‌مندان به موسیقی ایرانی را فرسنگ‌ها از شناخت اصول و ظرایف این ساز که کاملاً با موسیقی ایرانی منطبق است دور می‌سازد. از آنجا که نوازندگی بر روی هر ساز و بیرون کشیدن نغمه‌های گوناگون از آن، علاوه بر توانایی و مهارت نوازنده، بستگی به امکانات و موانع موجود در خود ساز و ساختمان آن دارد اینک باید اندیشید آیا ساز قانون را که قرن‌ها خارج از سرزمین ایران، در کشورهای عربی زبان، ترک زبان و ارمنی زبان، و بیرون از مسیر موسیقی ایرانی به رشد و تکامل خود ادامه داده و «بیانی» غیر ایرانی یافته است، می‌توان به سازی با بیان موسیقی ایرانی و با امکانات خاصِ اصول و ظرایف این موسیقی، با همان پرده‌بندی‌های مخصوص آن تبدیل نمود؟ این کار البته غیرممکن نیست، هرچند موسیقی‌دانان، یعنی آن گروه از نوازندگان پنجاه سال اخیر، که به معرفی این ساز و اجرای آن پرداخته‌اند متأسفانه به فکر این تبدیل نبوده و قانون را کماکان به همان شیوه‌ی عربی اجرا کرده‌اند و حتا همان شیوه را در تعلیم به شاگردان خویش به کار گرفته‌اند و در نتیجه اصالت راستین و نخستین آن به مرور از میان رفته و لحنی غیر ایرانی از این ساز انتظار دارند. به هر حال می‌توان با احساس مسئولیت لازم، شیوه‌ی نوازندگی این ساز را بر پایه‌ی نیاز موسیقی ایرانی منطبق کرد و بر همین پایه به آموزش و فراگیری این ساز پرداخت و شیوه‌های متداول در کشورهای همسایه را به‌کلّی فراموش کرد. برای انجام این مهم، متدِ حاضر گام نخستین را برمی‌دارد و به موازات فراگیری آن، پیشنهادهایی نیز برای تکامل پرده‌بندی و افزایش وسعت صدای این ساز در حوزه‌ی موسیقی ایرانی، در اختیار کسانی که به ساختن قانون علاقه یا اشتغال دارند، می‌گذارد. امید است به موازات چاپ و انتشار این متد، سازهای ساخته‌شده نیز بر این اساس، عرضه شوند.

در این کتاب، مختصری درباره‌ی تاریخچه، وسعت صوتی ساز قانون در ایران و پرده‌بندی خاص موسیقی ایرانی، یعنی تعیین تعداد کلیدهای تغییردهنده‌ی صدا که راه بهتری برای تولید نغمه‌های موسیقی ایرانی از این ساز است، مطرح و توضیح داده شده است. مؤلف خود به این توضیحات عمیقاً معتقد است، چرا که قانون‌های فعلی موجود در ایران که بر اساس پرده‌بندی‌های خاص خود از

کشورهای دیگر به سرزمین ما وارد شده‌اند یا از روی همان الگوها در ایران ساخته شده‌اند، هیچ‌یک جوابگوی موسیقی ایرانی نیستند. این توضیحات از یک سو ظرافت موسیقی ما را به‌سادگی در اختیار نوازندگان و نوآموزان می‌گذارد تا به یاری آنها بتوانند قانون‌های موجود را که خارج از پرده‌بندی ایرانی است، از راه کوک و تغییرات جزئی، با پرده‌بندی این مجموعه تطبیق دهند و از سوی دیگر پیشنهادی همه‌جانبه است برای سازندگان ساز قانون که از این پس این نکات را در نظر داشته باشند. یادآوری این نکته نیز لازم است که با پرده‌بندیِ پیشنهادشده و امکاناتی که این ساز می‌تواند در اختیار نوازنده بگذارد، نه‌تنها می‌توان هر قطعه موسیقی ایرانی را در همه‌ی مقام‌ها و دستگاه‌ها اجرا کرد بلکه توان اجرای اغلب قطعات نوشته‌شده برای سازهای دیگر را نیز خواهیم داشت.

توصیه‌ی مؤکد به فراگیرندگان متد حاضر این است که پیش از اجرای قطعه‌ها، در اجرای تمرین‌هایی که آنها را تمرین‌های روزانه نامیده‌ایم همواره و هر روز کوشا باشند و از این تلاش و کوشش خستگی به خود راه ندهند. نوآموزان ناگزیرند در فراگیری اجرای ساز، درست مانند یک ورزشکار که همواره پیش از شروع تمرین‌های رشته‌ی اصلی خود، با حرکاتی چند «بدن خود را گرم می‌کند» به اجرای تمرین بپردازند. در اینجا می‌توان به یک واقعیت اشاره کرد که علاقه‌مندان به نوازندگی غالباً آن را به فراموشی می‌سپارند، و آن این است که اجرای یک قطعه‌ی زیبا فقط از راه نواختن درستِ ساز حاصل می‌شود و اجرای درست نیز به تمرین فراوان نیاز دارد.

نگارنده صرف نظر از تلاش برای تبدیل پرده‌بندیِ قانون و برخی تغییرهای دیگر در تنظیم و فرم‌بندی متد حاضر که نخستین مجلد آن در اختیار شماست، آنچه را که از تلاش استادان خود به تجربه اندوخته و هرچه را که در تعلیم شاگردان تجربه کرده است، در اختیار هنرجویان گذارده و در این انتقال، امانت‌داری امین بوده است. از سوی دیگر، نگارنده به این نکته واقف است که متد حاضر تلاشی برای «دوباره ایرانی نواختن ساز» و نخستین دستور یادگیری ساز قانون در ایران است.

از رئیس موزه‌ی موسیقی جناب آقای علی مرادخانی که طی سال‌ها برای پیشبرد کارهای فرهنگی مرا یاری نموده‌اند و همچنین از آقای محمد موسوی، مدیر مؤسسه‌ی فرهنگی‌ـ هنری ماهور که این اثر را به چاپ رساندند صمیمانه سپاسگزارم.

ملیحه سعیدی

۱۳۹۷

مقدمه‌ی استاد حسین دهلوی

انگیزه‌ی همکاری‌ام در تدوین این متد

قانون، سازی که سال‌های دراز به دنبال رخدادهای گوناگون در سرزمین اصلی‌اش به فراموشی سپرده شده، اینک چند سالی است که با فعالیت معدودی از نوازندگان و علاقه‌مندان، با رنگ و بویی بیگانه، به این دیار بازگشته و مجدداً در کنار دیگر سازهای ایرانی قرار گرفته است. طبیعی است که این ساز به سبب نوپایی‌اش در این عرصه، از دستاوردهای آموزشیِ تدوین‌یافته و منطبق با نیازهای موسیقی ملی ایران تا حد زیادی بی‌بهره باشد. این کمبود نخستین عاملی بود که مرا به قبول همکاری در تدوین این متد ترغیب نمود؛ چه این کار به‌درستی با بخشی از آرمان‌های من در راه پیشبرد موسیقی ملی ایران منطبق بود و وظیفه‌ی فرهنگی‌ام ایجاب می‌نمود تا به سهم خود با همه‌ی بضاعت اندکی که در این راه دارم، برای رفع این کمبود هنری کوشش نمایم.

از سوی دیگر، خانم ملیحه سعیدی به سبب علاقه‌ی خاصی که به ساز قانون دارند، از دیرباز، تلاشی را آغاز کرده بودند تا این ساز را از رنگ و بوی موسیقی سرزمین‌های دیگر ــ که اکثراً شیوه‌ی مبتذل آن به ما منتقل شده بود ــ برهانند و اجرای درستی از آن را در روال موسیقی ایرانی عرضه نمایند. از این جهت نیز جا داشت تا با تدوین روش آموزشی این ساز، موجبات استحکام و انسجام این تلاش فرهنگی فراهم گردد و به این ترتیب ساز قانون به فراخور قدمتش با حرکت و جهشی سریع‌تر در مسیر موسیقی ملی ایران قرار گیرد و به دور از شیوه‌های نادرست اجرایی، هویت اصلی خود را در حد امکان باز یابد. نکته‌ی دیگر این بود که چون «ساز» مهم‌ترین وسیله و ابزار ارائه‌دهنده‌ی موسیقی است، با ادامه‌ی فعالیت ساز قانون در عرصه‌ی موسیقی ملی ایران، به نحوی بر گستره و ظرفیت اجرایی این هنر افزوده می‌شد و این نکته خود عامل مؤثری بود تا با قبول همکاری در تدوین این متد، تسهیلاتی برای علاقه‌مندان آموزش این سازِ مهجور فراهم شود.

درباره‌ی چگونگی تدوین این متد باید به طور خلاصه اشاره کنم: نزدیک به دو سال قبل که خانم سعیدی پیشنهاد همکاری در این مورد را نمودند، با مقداری مطالب تهیه‌شده از قبل روبه‌رو بودیم که هر قسمت به دلایلی طی سال‌های مختلف به وسیله‌ی ایشان جمع‌آوری و تصنیف شده بود. نکته‌ی مهمی که در این گردآوری بیش از هر چیز نظر را به خود جلب می‌کرد صمیمیت، علاقه و پشتکار زیادی بود که از لابه‌لای این اوراق به چشم می‌خورد و به‌درستی باید گفت که همین علاقه و پشتکار واقعی بود که بیش از هر چیز دیگر، دستمایه‌ی اولیه‌ی کار ما در تهیه و تدوین این متد قرار گرفت. از آنجا آغاز کردیم که شاید بتوان چنین کاری را در جمع بزرگ‌تری انجام داد ولی به‌زودی دریافتیم که به علل مختلف این کار میسر نیست و در این مورد راه به جایی نخواهیم داشت. با وجود این در موارد

ضروری از مشورت‌های بعدی (با کسانی که به نظر می‌رسید صاحب صلاحیتی هستند) دریغ نکردیم.

بی‌شک هر گام نخستین ــ به سبب ناشناخته بودن ــ با مشکلات و کمبودهایی روبه‌روست، از جمله نبودن نشانه‌های اختصاصی ساز قانون (به‌ویژه در زمینه‌ی اجرای موسیقی ایرانی) به دلیل نداشتن سابقه در خط بین‌المللی موسیقی، خود یکی از مشکلات ما بود که در مجموع برای مطالعه و ابداع آنها زمان قابل ملاحظه‌ای صرف شد.

شاید بی‌مناسبت نباشد یادآور شوم با اینکه سال‌هاست متدهایی برای آموزش برخی سازهای مضرابی ایرانی، از جمله تار و سنتور نوشته شده، ولی هنوز پاره‌ای از نشانه‌ها مانند علامت «ریز» در این سازها به‌درستی معلوم نیست و ما ناچار شدیم پس از مطالعات و بررسی‌های بسیار، برای پرهیز از هرگونه نابسامانی در این مورد، از علامت بین‌المللی «ترمولو» برای «ریز» استفاده کنیم که با این ترتیب با به کارگیری این علامت، وضع اجرایی هر نت مشخص می‌شود و نیازی به توضیحات اضافی نخواهد بود. ملاحظه می‌شود که حتا برای دستیابی به یکی از ابتدایی‌ترین نشانه‌ها باید مدتی وقت صرف کنیم.

در حدِّ امکان کوشش شده است سادگی در آموزش رعایت شود. به همین منظور شناسایی و به‌کارگیری نت‌ها (به طور هم‌زمان) با کلیدهای «سل» و «فا» (که معمولاً برای هنرجویان مشکل است) از ابتدا مورد عمل قرار نگرفته و آموزش کلید «فا» به جلد دوم موکول شده است. همچنین با همه‌ی گریزناپذیریِ مسائل تکنیکی در روند یک کتاب آموزشی، از کاربرد زیاده‌ی آن پرهیز شده است.

تمرین‌ها و به‌ویژه آهنگ‌های این متد از نظر جمله‌بندی و رسم‌های مختلف مورد بررسی قرار گرفته و با توجه به مضراب‌ها و تکنیک‌های ویژه‌ی این ساز، در حدِّ ظرفیت هر قطعه یا تمرین، جمله‌ها و عبارت‌های موسیقی منظور شده است. آگاهانه از به‌کارگیری علامت‌های تغییردهنده‌ی صدا و دیگر نشانه‌های پُرپیچ‌وخم موسیقی در تمرین‌های اولیه خودداری شده و همان‌گونه که وظیفه‌ی هر متد آموزشی است، پیشبرد تدریجی شاگردان از جهات مختلف مورد نظر بوده است. در پاره‌ای موارد برای آگاهی بیشتر هنرجویان، از توضیحاتی در تمرین‌ها یا زیرنویس‌ها استفاده شده تا ضمن فراگیری عملی، هنرجویان بهتر بتوانند با نشانه‌ها و ظرایف موسیقی آشنا شوند.

برای دقت در این‌گونه مسائل و موارد بسیار دیگر که ذکر همه‌ی آنها میسر نیست و نیز با توجه به شرایط نامساعدی که در اثر بمباران‌ها و دیگر نابسامانی‌های زمان جنگ به وجود آمده بود، مدت نسبتاً قابل ملاحظه‌ای برای تدوین این متد صرف شد که امید است ثمره‌ی این تلاش فرهنگی، با همه‌ی نوپایی‌اش، تربیت علاقه‌مندان دیگری را در آموزش این ساز به دنبال داشته باشد و موسیقی‌دان‌های آینده‌ی کشور نیز بتوانند بر پایه‌ی تعلیمات این کتاب گام‌های بلندتری را در این زمینه بردارند.

لازم به یادآوری است که در این راه، دوست هنرمند و گرامی آقای مهدی مفتاح پایه‌گذار آموزش این ساز در ایران هستند و با تشکیل کلاس آموزش ساز قانون در هنرستان موسیقی ملی و پرورش افرادی چون خانم ملیحه سعیدی، سهم بسزایی در تکوین و به ثمر رسیدن این گونه فعالیت‌های فرهنگی دارند.

جا دارد که در پایان از زحمات و خدمات فرهنگی خانم ملیحه سعیدی قدردانی شود؛ با این امید که کارهای دیگری نیز از ایشان چاپ و منتشر شود و مورد استفاده‌ی عموم علاقه‌مندان و هنردوستان قرار گیرد.

حسین دهلوی

۱۳۶۸